

Kozaczyńska, Beata

Wystawiennictwo zabytków archeologicznych regionu siedleckiego w Muzeum Okręgowym w Siedlcach w latach 1975-1997

Szkice Podlaskie 11, 129-138

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Beata Kozaczyńska
Instytut Pedagogiki Akademii Podlaskiej w Siedlcach

***Wystawiennictwo zabytków archeologicznych regionu
siedleckiego w Muzeum Okręgowym w Siedlcach
w latach 1975-1997***

Zabytki archeologiczne stanowią część ogólnoeuropejskiego dziedzictwa kulturowego i historycznego. Jako nieodnawialne bogactwo kulturowe, pozostawione przez przeszłe pokolenia ludzkości, są nieocenionym źródłem wiedzy o naszych kulturowych korzeniach. Ziemia od tysięcy lat gromadzi materialne pozostałości życia naszych przodków. Na Mazowszu i Podlasiu występują one najczęściej w postaci grodzisk, kurhanów, cmentarzysk, pozostałości osad i miejsc kultu. Nieliczne są pozostałości ośrodków produkcyjno-wychowawczych. Natrafia się na pojedyncze przedmioty codziennego użytku, broń, ozdoby i monety. Pojedyncze i zespołowe znaleziska wykopaliskowe pozwalają poznać procesy historyczne w danej miejscowości i okolicy, wzbogacając wiedzę o procesach osadniczych i cywilizacyjnych¹. Ślady istnienia przed tysiącami lat różnych kultur potwierdziły liczne badania archeologiczne, prowadzone na terenie regionu siedleckiego.

W maju 1975 r., dzięki współpracy z Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie, została zorganizowana w siedleckiej placówce muzealnej ekspozycja pod nazwą: „Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Czekanowie”². Na wystawie prezentowano wiele cennych wykopalisk, pozyskanych z grobów największego i najlepiej zbadanego cmentarzyska grobów w obudowach kamiennych z XII – XIII wieku w Czekanowie³. Cechą charakterystyczną cmentarzysk w obudowach był pochówek zmarłych w trumnach drewnianych, ale w obrębie obstawy zbudowanej z dużych kamieni, przykrytej drobnym brukiem kamiennym. Inwentarze grobowe cmentarzyska zawierają spis przedmiotów, związanych z życiem codziennym mieszkańców Podlasia Zachodniego. Cmentarzysko czekanowskie wyróżniało się spośród innych znakomitym stanem zachowania kości ludzkich, jak też oryginalnymi i niejednokrotnie unikatowymi znaleziskami. Z prezentowanych na wystawie przedmiotów uwagę zwracały zwłaszcza piękne ozdoby kobiece, wykonane ze srebra, brązu i cyny, jak: kabłączki

¹ *Dziedzictwo kulturowe w edukacji młodzieży*, „Zeszyty Regionalne”, Mazowieckie Towarzystwo Kultury, Warszawa 1997, s. 60.

² Czas trwania wystawy: 6 V – 21 VI 1975 r. Należy zaznaczyć, iż w tym czasie siedlecka placówka muzealna funkcjonowała jeszcze pod nazwą Muzeum Ziemi Podlaskiej. Nazwa placówki uległa zmianie na Muzeum Okręgowe z dniem 1 lipca 1975 r., w związku z nowym podziałem administracyjnym kraju.

³ J. Strychalski, *Muzeum Ziemi Podlaskiej w Siedlcach (1928 – 1976)*, [w:] „Prace archiwalno – konserwatorskie na terenie województwa siedleckiego”, Siedlce 1977, s. 36.

skroniowe, pierścionki, bransolety, zawieszki, paciorki z różnokolorowego szkła. Ekspozycja zawierała wiele wyrobów z żelaza (np. noże, krzesiwa, klucze), wyrobów z brązu (np. kółka do pasów, sprzączki, szpile z kółkiem). Prezentowano także wyroby wykonane z kości i rogu, między innymi gustownie ozdobione oprawki do noży, wreszcie wyroby z gliny – głównie naczynia i przeszliki. Oddzielne miejsca na wystawie zajmowały przedmioty związane z wierzeniami, jak: amulety czy jaja kurcze (symbol życia w zaświatach)⁴.

Wystawa zabytków archeologicznych pochodzących z cmentarzyska w Czekanowie dostarczyła wielu cennych informacji, związanych z życiem i kulturą ludności zamieszkującej tereny Podlasia Zachodniego we wczesnym średniowieczu. Wernisaż wystawy połączono z sesją popularnonaukową na temat: „Podlasie Zachodnie w pradziejach”. Audytorium, złożone przede wszystkim z młodzieży, zapoznano z problematyką historii podlaskiej ziemi oraz osadnictwa na Podlasiu zachodnim oraz wschodnim Mazowszu⁵.

Wystawa: „Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Czekanowie” stanowiła drugą z kolei ekspozycję, prezentującą zabytki archeologiczne pochodzące z obszaru regionu siedleckiego. Dwa lata wcześniej, tj. w 1973 r., w siedleckiej placówce muzealnej zainicjowano działalność wystawienniczą popularyzującą owe zabytki, organizując wystawę pod nazwą: „Ziemie Podlasia Zachodniego w pradziejach”⁶, przygotowaną przez Tadeusza Wróblewskiego. Podlasie Zachodnie jako podregion gospodarczy i kulturowy stanowił niezmiernie ciekawy obszar pod względem bogactwa zabytków archeologicznych. Określenie Podlasia Zachodniego odnosiło się wówczas do terenów wchodzących w skład powiatów: siedleckiego, łosickiego, węgrowskiego i sokołowskiego⁷. Obszar ten nie stanowił odrębnego regionu geograficznego czy też historycznego. Należy zaznaczyć, iż we wczesnym średniowieczu na obszarze podregionu podlaskiego zbiegały się granice plemienne, a w okresie pełnego średniowiecza – granice państwowe Polski i Rusi oraz granice dzielnic państwa.

Wystawa: „Ziemie Podlasia Zachodniego w pradziejach” stanowiła „próbę wejścia w problemy pradziejów tego obszaru”⁸. Całość ekspozycji składała się z trzech części, obejmując chronologicznie zabytki archeolo-

⁴ Ibidem.

⁵ *Sesja popularnonaukowa w Siedlcach*, „Trybuna Mazowiecka” z dnia 15 V 1975, nr 110

⁶ Czas trwania wystawy: 26 XI 1973 – 5 II 1974 r.

⁷ Prezentowane eksponaty pochodziły z następujących miejscowości: Siedlce, Stara Wieś, Gołąbek, Wola Suchożebrska, Krześlin, Kamieniec, Kotuń, Grochów, Polaki (powiat siedlecki); Leśnogóra, Sinoleka, Karczewiec, Kopcie, Stara Wieś, Ludwinów, Żarnówka, Grabiny, Urle, Zarzетка, Łochów, Laski Stare (powiat węgrowski); Grochów, Żanecin, Czerwonka, Mogielnica, Łuzki, Mołożew, Czekanów, Białobrzegi, Niewiadoma, Bużyska (powiat sokołowski); Sarnaki, Zabuże (powiat łosicki) zob. Protokół zdawczy – odbiorczy nr 12/74 sporządzony dnia 15 XI 1973 r. w W-wie; także załącznik nr 1 do protokołu nr 12/73, sporządzonego w dniu 15 XI 1973r. w W-wie, Archiwum Muzeum Regionalnego w Siedlcach (dalej cyt. AMRS), Wystawy krajowe, sygn. MOS – 8530A.

⁸ *Podlasie w pradziejach*, „Trybuna Mazowiecka” z dnia 1-2 XII 1973, nr 287.

giczne, udostępnione przez Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, obrazujące pradziejowe Podlasia Zachodniego w okresie od 1400 lat p.n.e. do połowy XIII wieku.

W części pierwszej wystawy wyeksponowano wykopaliska z okresu od 1400 lat p.n.e. do 1750 r. p.n.e., pochodzące z epoki kamienia, brązu i żelaza. Wśród nich znalazły się między innymi fragmenty narzędzi z epoki paleolitycznej – fragmenty ostrzy, motyki, grociki, toporki rogowe, siekierki kamienne, będące plonem badań archeologicznych w miejscowościach: Czerwonka i Bużyska (powiat sokołowski) oraz Stara Wieś, Krzeslin i Gołębek (powiat siedlecki). Część druga wystawy obejmowała zabytki prehistoryczne z okresu od 1750 r. p.n.e. do 375 r. n.e., pochodzące z terenów Grochowa, Lasek Starych, Kopci, Korczewa, Kotunia i Starej Wsi. Z epoki brązu i wczesnego żelaza prezentowano między innymi naczynia gliniane oraz przedmioty codziennego użytku, jak: brzytwa żelazna, szpile, okucia, zapinki, niebieskie szklane paciorki, kościany, grzebienie.

Trzecią część wystawy poświęcono wykopaliskom pochodzącym z cmentarzyska słowiańskiego w Czekanowie (powiat sokołowski). Wśród eksponatów z okresu od 400 r. n.e., do połowy XIII wieku znalazły się: noże, świderki, naszyjniki, paciorki, kabłączki skroniowe, zausznice brązowe, pierścionki, bransolety itp.

Tematyce archeologiczno-historycznej poświęcono wystawę pt.: „Dzieje Siedlec”⁹. Ekspozycja obejmowała okres od najstarszych śladów osadnictwa do czasów współczesnych¹⁰. Część archeologiczna wystawy dotyczyła, zapoczątkowanych w 1973 r. przez Muzeum Ziemi Podlaskiej w Siedlcach oraz Towarzystwo Miłośników Podlasia, badań powierzchniowych, a także przypadkowych znalezisk z terenu Siedlec, stanowiących nowe wartości źródłowe do poznania pradziejów miasta¹¹.

Kolejną wystawę, pokazującą zabytki archeologiczne regionu siedleckiego, zorganizowano w 1979 r. pod nazwą: „Wyniki badań archeologicznych prowadzonych na terenie województwa siedleckiego w latach 1977–1978”¹². Zastępuje ona na szczególne podkreślenie. Jak wynika z opracowania Marii Miśkiewicz, ówczesna działalność archeologów na terenie województwa siedleckiego nie była szerzej propagowana wśród społeczeństwa regionu¹³. Dlatego prezentowana w Muzeum Okręgowym w Siedlcach eks-

⁹ Czas trwania wystawy: 6 VIII – XI 1975 r. Brak scenariusza wystawy, jedynie zwięzłą informację na temat organizacji wystawy zamieszczono w „Naszej Trybunie” z dnia 15 – 17 VIII 1975, nr 179.

¹⁰ „Dzieje Siedlec” w podlaskim muzeum, „Nasza Trybuna” z dnia 15 – 17 VIII 1975, nr 179.

¹¹ T. Wróblewski, *Od najstarszych śladów osadnictwa do średniowiecznego osadnictwa przedmiejskiego*, Muzeum Okręgowe w Siedlcach, Siedlce 1975, s. 1.

¹² Czas trwania wystawy: 13 II – 31 III 1979 r.

¹³ M. Miśkiewicz, *Najdawniejsze dzieje Ziemi Siedleckiej. Stan źródeł i program badań archeologicznych*, „Prace archiwalno – konserwatorskie na terenie województwa siedleckiego”, op. cit., s. 6.

pozycja, przedstawiająca wyniki badań archeologicznych, była reprezentatywna dla działalności archeologów na terenie województwa siedleckiego w latach 1977-1978.

Wystawa popularyzowała wyniki badań archeologicznych, prowadzonych w następujących miejscowościach: Sabinka (gm. Siedlce), Puznów (gm. Garwolin), Ogródek (gm. Grębków), Nadkole (gm. Łuków), Liw (gm. Liw), Czekanów (gm. Jabłonna Lacka), Krzesk – Królowa Niwa (gm. Zbuczyn), Niewiadoma (gm. Sabnie). W trzech salach ekspozycyjnych zgromadzono wiele eksponatów, m.in. zdjęcia, rysunki oraz zabytki prehistoryczne, pozyskane z wykopalisk, prowadzonych na terenie województwa siedleckiego w latach 1977-1978¹⁴. Prezentowane zabytki archeologiczne wypożyczono ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie oraz Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Wymowną ilustrację wystawy stanowiła plansza graficzna, przedstawiająca mapę województwa siedleckiego, na której zlokalizowano miejscowości, w których prowadzono badania archeologiczne. Podczas badań powierzchniowych, prowadzonych przez Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków w Siedlcach w 1977 r., odkryto stanowisko położone na wydmy w Sabince k/Siedlec. Natomiast rok później przeprowadzono tam badania wykopaliskowe pod kierunkiem Hanny Kowalewskiej, pracownika Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

Wiosną 1978 r. odkryto dwa cmentarzyska w miejscowościach: Puznów i Ogródek. Cmentarzyska wchodziły w zakres kultury grobów kloszowych, ich pochodzenie określono na około 400-200 r. p.n.e.

Na wyróżnienie zasługiwały eksponowane na wystawie najstarsze groby ciałopalne, naczynia kloszowe oraz fotografie, przedstawiające groby tzw. jamowe z początków naszej ery, pochodzące z cmentarzyska jamowego z okresu rzymskiego (375 r. p.n.e.) w Nadkolu.

Zainicjowane w 1977 roku przez wojewódzkiego konserwatora zabytków w Siedlcach oraz pracownika Biura Badań i Dokumentacji Zabytków w Siedlcach (R. Olszewską) prace wykopaliskowe w Liwie, miały na celu odtworzenie wyglądu i sposobu funkcjonowania grodu oraz późniejszego zamku. Badania archeologiczne o charakterze sondażowym prowadzono na tym terenie także wcześniej – w latach pięćdziesiątych XX wieku, głównie pod kątem odbudowy zamku murowanego. Tę część ekspozycji, prezentującą poszczególne etapy prowadzonych na terenie Liwa prac wykopaliskowych, ilustrowano licznymi planszami, slajdami oraz fotografiami. W ten sposób zobrazowano między innymi rekonstrukcję zamku liwskiego z 1429 oraz z 1570 roku (według opracowania Mariana Jakubika)¹⁵. Osobne plansze ukazywały ruiny zamku z lat 1844-1846, 1881 oraz z ok. 1900 i 1917 roku. Ciekawostkę stanowiły zdjęcia lotnicze ruin liwskich, wykonane w

¹⁴ Scenariusz wystawy pt. „Wyniki badań archeologicznych prowadzonych na terenie województwa siedleckiego w latach 1977 – 1978”, AMRS, Wystawy krajowe, sygn. MOS – 8530A.

¹⁵ Ibidem.

okresie II wojny światowej, z wyraźnie widocznym zarysem grodu obronnego z X-XII wieku.

Wystawę uzupełniały ciekawe wykopaliska z terenu Liwa, między innymi: drewniane wiosło, tłuczek do garbowania skóry, zrekonstruowany trzewik, miedziany szeląg Jana Kazimierza oraz drewniane i żelazne narzędzia, a także przedmioty codziennego użytku¹⁶.

Podjęte w 1969 r. przez Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie badania jednego z największych i najciekawszych występujących w regionie siedleckim cmentarzysk, wczesnośredniowiecznego cmentarzyska szkieletowego w Czekanowie w tzw. obudowie kamiennej, prowadzono nieprzerwanie do 1977 roku. W ciągu dziewięciu sezonów wykopaliskowych odkryto sto piętnaście grobów szkieletowych i siedemdziesiąt siedem jam z okresu kultury trzcinieckiej (neolit), łuzyckiej (brąz) oraz wczesnego średniowiecza. Wydobyto około tysiąca pięćset przedmiotów, wykonanych z żelaza, brązu, cyny, szkła, kości, gliny i kamienia. Prezentowane na wystawie zabytki, pozyskane podczas tych badań, zwłaszcza liczne cenne ozdoby, jak: szklane paciorki, pierścienie i zawieszki z brązu, paciory z brązu ze srebrną granulacją, ornamentowana oprawka z kości, amulet z zęba psa itp., umożliwiły poznanie wysokiej kultury materialnej i duchowej naszych przodków. Ekspozycja obrazująca zabytki archeologiczne pochodzące z cmentarzyska w Czekanowie, obejmowała wiele plansz, przedstawiających przebieg prac wykopaliskowych, m.in. oczyszczanie szkieletu ludzkiego, resztkę domostwa z XVIII wieku, grób dziecka, profil piwnicy odkrytej pod chatą.

O wysokiej kulturze i poziomie życia ludności zamieszkującej obszar regionu siedleckiego we wczesnym średniowieczu świadczą także grodziska, ich obronne położenie, konstrukcja wałów, zabudowania na majdanie. Średniowieczne grodzisko obronne w Krzesku – Królowej Niwie otoczone było dwoma pierścieniami wałów. Wały stanowiły nasypy ziemne, które pierwotnie przykrywał kamienny płaszcz. Badania wykopaliskowe grodziska, rozpoczęte w 1977 roku pod kierunkiem Marii Miśkiewicz z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, poprzedziły przeprowadzone wcześniej liczne badania sondażowe. Na wystawę złożyły się liczne ozdoby, przedmioty codziennego użytku oraz narzędzia żelazne, pochodzące z grodziska w Krzesku – Królowej Niwie. Na uwagę zasługuje połączany medalion z wyobrażeniem św. Franciszka z Asyżu i Ignacego Loyoli, pochodzący z cmentarzyska zlokalizowanego około dwa kilometry na zachód od grodziska w Krzesku – Królowej Niwie.

Ekspozycja prezentująca dorobek prac badawczych archeologów na terenie województwa siedleckiego w latach 1977–1978, zawierała także zabytki archeologiczne, pochodzące z rozległego cmentarzyska w obudowie

¹⁶ Przygraniczne położenie oraz pełniona funkcja liwskiego zamku (militarnej strażnicy) rzutowały na charakter znalezisk, które – jak określono w scenariuszu wystawy – nie były zbyt efektowne, zob. *Scenariusz wystawy pt.: „Wyniki badań...”*, op. cit.

kamiennej, odkrytego w Niewiadomej w poł. XIX wieku oraz pojedyncze znaleziska z okolic Dziewul i z terenów położonych w dolinie rzeki Muchawki¹⁷.

Celem organizacji wystawy było ukazanie sensu działań, podejmowanych przez archeologów, których poszukiwania służą ustalaniu tożsamości ludzi żyjących współcześnie. „*Nie jesteśmy znikąd – wywodzimy się z tej ziemi, w niej odnajdujemy ślad życia swoich poprzedników, ludzi, o których życiu materialnym i duchowym dowiadujemy się oglądając wykonane przez nich przedmioty*”¹⁸ – to słowa Krystyny Gustowskiej, pracownika siedleckiego muzeum, zamieszczone na łamach lokalnej prasy w związku z organizacją wystawy.

Problematyka przeszłości i zabytków archeologicznych regionu siedleckiego znalazła odzwierciedlenie w ekspozycji pod nazwą: „*Terytorium województwa siedleckiego w pradziejach*”¹⁹. W wydzielonej przestrzeni zobrazowano w układzie chronologicznym pradzieje regionu siedleckiego na tle regionów sąsiednich. Materiał ekspozycyjny stanowiły zbiory własne Muzeum Okręgowego w Siedlcach, uzupełnione eksponatami archeologicznymi, udostępnionymi przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Dopelnieniem ekspozycji były fotografie, wypożyczone z Instytutu Nauk Geologicznych PAN w Warszawie. Szczególnie wartościowe, najstarsze zabytki z terenu województwa siedleckiego, pochodzące z różnych epok, począwszy od paleolitu (200000–8000 r. p.n.e.) po okres średniowieczny, ukazano na tle innych regionów kraju²⁰.

Całość ekspozycji archeologicznej składała się z ośmiu poszczególnych części: starsza epoka kamienna – paleolit (200000–8 000 r. p.n.e.), środkowa epoka kamienna – mezolit (8000–4500 r. p.n.e.), młodsza epoka kamienna – neolit (4500 – 1700 r. p.n.e.), epoka brązu (1700 – 650 r. p.n.e.), wczesna epoka żelaza (650 – 400 r. p.n.e.), okres lateński (400 r. p.n.e.–1 n.e.), okres wpływów rzymskich (1 n.e.– 375 r. n.e.), okres wczesnośredniowieczny i średniowieczny²¹. Na tle mapy regionu, obrazującej ślady osadnictwa odkrytego na terenie województwa siedleckiego ukazano fotografie, przedstawiające stanowiska archeologiczne w miejscowościach: Liw, Sabinka, Niewiadoma, Krzesk, Podnieśno, Zawady.

Wernisaż wystawy poprzedził sesję popularnonaukową pt.: „*Archeologia na terenie województwa siedleckiego*”, zorganizowaną wspólnie z Instytutem Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Wydziałem Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Siedlcach i Wojewódzkim Konserwato-

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ K. Gustawska, *Interesująca wystawa archeologiczna*, „*Nasza Trybuna*” z dnia 9 III 1979, nr 53.

¹⁹ Czas trwania wystawy: 16 XI 1981 – 15 II 1982 r.; liczba zwiedzających: 8 622 osoby.

²⁰ *Informacje*. Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Siedlcach, Siedlce 1 – 3 XI 1981r, s. 22.

²¹ *Scenariusz wystawy*: „*Terytorium województwa siedleckiego w pradziejach*”, AMRS, Wystawy krajowe, sygn. MOS – 8530A.

rem Zabytków. W wygłoszonych referatach poruszono szereg ważnych problemów, dotyczących prowadzonych na terenie regionu siedleckiego badań archeologicznych. Na uwagę zasługiwał referat M. Miśkiewicz, przedstawiający stan badań nad najstarszymi dziejami regionu oraz kierunki planowanych badań na obszarze województwa siedleckiego²².

Kolejną wystawę archeologiczną przygotowano w 1988 r., pod nazwą: „Nadkole, gm. Łochów. Cmentarzysko kultury przeworskiej I–II w. n.e.”²³

Jedyną swojego rodzaju wystawą, prezentowaną w Muzeum Okręgowym w Siedlcach, była wystawa pod nazwą: „Nomina sacra – najstarsze pismo na ziemiach polskich”²⁴, prezentująca jedno z najbardziej frapujących polskich odkryć archeologicznych. Ekspozycja pochodziła ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. W czasie badań wykopaliskowych w obrębie wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego we wsi Podeblocie (gm. Trojanów) w województwie siedleckim natrafiono, we wrześniu 1986 roku, na trzy fragmenty tabliczek z wypalanej gliny, pokrytych zagadkowymi znakami pisma. Odkrycia dokonała ekspedycja z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, pod kierunkiem prof. Jerzego Gąssowskiego²⁵. Zespół osadniczy w Podeblociu, istniejący od VII w. n.e., składał się z grodu obronnego oraz trzech osad przygodowych. Gród zamieszkiwała w niewielkich półziemiankach blisko spokrewniona ludność słowiańska. Na północ od grodu, na piaszczystym wzgórzu, znaleziono ślady ciałopalnych pochówków ludzkich. Cały zespół osadniczy egzystował od VII do IX wieku. Gród został założony na cyplu wysoczyzny, wznoszącej się nad doliną Wisły. W środku grodziska została znaleziona największa i najbogatsza ziemianka z dużym piecem. Budowę ziemianki poprzedzono ofiarą w postaci łba zwierzęcia, złożonego przy narożniku. Szczególnie atrakcyjne okazały się jednak odkrycia w południowej części osady w pobliżu dużego źródła doskonałej wody pitnej. Natrafiono tam na tabliczki kamienne, z widocznymi na jej powierzchni rytami, których intencjonalności wykonania nie sposób kwestionować²⁶.

W jednej z ziemianek, obok pieca, znaleziono również fragmenty naczyń o niespotykanym zdobieniu – ornamentem były stylizowane słońca. Znaki na tabliczkach mają bardzo podobny charakter i układają się w sekwencję. Stanowią z pewnością tylko część większych tekstów²⁷.

²² *Informacje*, op. cit., s. 23.

²³ Czas trwania wystawy: 20 V – 31 XII 1988 r.; liczba zwiedzających: 5 826 osób, w tym 3 215 młodzieży. Brak informacji, związanych z organizacją wystawy.

²⁴ Czas trwania wystawy: 6 IV – 28 IV 1992 r.

²⁵ Odkrycia archeologiczne w Podeblociu, *Informator do wystawy*: „Nomina sacra – najstarsze pismo na ziemiach polskich”, Muzeum Okręgowe w Siedlcach, Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Siedlce 1992, s. 3

²⁶ *Ibidem*, s. 3 – 5; także: J. Gąssowski, *Podeblocie – sto lat przed chrztem*, „Spotkania z Zabytkami”, 1992, nr 3, s. 8-9

²⁷ Z. Juśkiewicz, *Tajemnicze tabliczki*, „Sztandar Młodych” z dnia 14 IV 1992, nr 74

Obecność pieca w jednej z ziemianek sugeruje, jak twierdził prof. Jerzy Gąssowski, że odkryte tabliczki z napisami pochodzą sprzed połowy IX wieku. Potwierdziły to analizy węgla radioaktywnego (C-14) z najbliższego otoczenia i całej osady²⁸. Są to więc pierwsze, znalezione podczas regularnych badań naukowych, najstarsze zabytki piśmiennictwa wczesnośredniowiecznego na ziemiach polskich²⁹. Opinia epigrafów i znawców dawnego pisma stanowiły dla wielu naukowców wielkie zaskoczenie. Prof. Zbigniew Bakowski uznał je za uproszczone litery alfabetu greckiego, będące we wczesnym średniowieczu rozpowszechnionym w chrześcijańskiej Europie symbolem Jezusa Chrystusa także w strefie kościoła łacińskiego. Znaleźiska z Podeblotcia negują przyjęty powszechnie uznanych poglądów. Dotychczas bowiem nie przyjmowano hipotezy o możliwości istnienia na ziemiach polskich jakichkolwiek rodzimych grup wyznaniowych przed oficjalnym przyjęciem przez Polskę chrztu³⁰. Tymczasem, chociaż kwestia odczytania napisów budzi jeszcze kontrowersje, odkrycie z Podeblotcia uznano za najciekawsze dokonanie w ostatnich latach na polu badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce³¹.

Ekspozycja materiałów źródłowych pozyskanych podczas badań w Podeblotciu wraz z ilustracjami dokumentalnymi wzbogacająca niepomniernie stan posiadania polskiego dziedzictwa kulturowego w dziedzinie archeologii, stała się dużym wydarzeniem kulturalnym w życiu miasta. Wystawę w siedleckim muzeum zwiedziło ponad 5 700 osób. „Ci, którzy obejrżeli tę nader interesującą wystawę – odnotowano w regionalnej prasie – długo będą ją pamiętać; nieczęsto bowiem mamy okazję obejrzieć znaleźiska o tak doniosłym znaczeniu dla nauki”³².

W 1997 r., w ramach obchodów jubileuszowych 450-lecia nadania praw miejskich Siedlcem, Muzeum Okręgowe przygotowało interesującą wystawę pt.: „Siedlce. Z przeszłości w terażniejszość”³³. W rezultacie trwających dwa lata skrupulatnych, natężonych przygotowań, prowadzonych przez pracowników muzeum, powstała najbardziej dopracowana pod względem merytorycznym ekspozycja, ciesząca się rekordową w trzydziestoletniej działalności wystawienniczej muzeum w Siedlcach frekwencją zwiedzających. Wystawa obejmowała kilkanaście części, w tym m.in. część archeologiczną, mającą na celu przybliżenie najdawniejszej, zazwyczaj nieznannej, historii Siedlec i ich najbliższej okolicy. W wydzielonej przestrzeni zobrazowano, w układzie chronologicznym, pradzieje ziem, które w za-

²⁸ *Historycy w kłopotcie*, „Tygodnik Siedlecki” z dnia 5 IV 1992, nr 14

²⁹ J. Szymczyk, *Nomina sacra*, „Kurier Siedlecki” 1992, nr 4-5

³⁰ *Historycy w kłopotcie*, op. cit.; także: *Historia: współczesność w siedleckim muzeum*, „Gazeta Kulturalna” 1992, nr 3

³¹ R. Głowacz, *Ciekawe odkrycie w Podeblotciu*, „Informator kulturalny woj. siedleckiego” 1985, nr 5

³² J. Szymczyk, op. cit.

³³ Czas trwania wystawy: 17 I 1997 – 17 V 1998 r.; liczba zwiedzających w 1997 r.: 12 325 osób, w tym 7 716 młodzieży; w 1998 r.: 4 526 osób, w tym 2 323 młodzieży

mierzchłej przeszłości obejmowały wielorakie wpływy kulturowo-etniczne, przemieszczenia osadnictwa, wielokrotne zmiany w jego strukturze i związek z innymi centrami kulturowymi. Całość ekspozycji archeologicznej, składającej się z pięciu części, obejmowała następujące bloki tematyczne: epoka kamienia; życie codzienne w pradziejach; Siedlce w średniowieczu; archeologia nowożytna i obrządek pogrzebowy w pradziejach Siedlec³⁴.

Część pierwsza wystawy, najbardziej obszerna, dotyczyła problematyki najwcześniejszych śladów osadnictwa pradziejowego, odkrytych w okolicach Siedlec, datowanych na schyłek starszej epoki kamiennej, tj. na około 10–8 tys. lat p.n.e. W tym czasie na piaszczystych wydmach, zlokalizowanych na południe od Siedlec oraz we wsi Chodów k/Siedlec założyły obozowiska niewielkie grupy łowców paleolitycznych. Ta część wystawy prezentowała jedyne znane ślady ich obecności – zgubione lub porzucone narzędzia krzemienne, jak: fragmenty toporków, siekierek i innych. Spośród eksponatów, reprezentatywnych dla epoki mezolitu, tj. okresu przejściowego między starszą i młodszą epoką kamienia, uwagę zwracały głównie: narzędzia i broń, wykonana z drewna i kości, rogu oraz niewielkich odłupków krzemienych. Z terenu Siedlec, z okolic ulicy Kolejowej, pochodziło prezentowane na wystawie znalezisko paleolityczne – prymitywnie obrobione zgrzebło krzemienne, najprawdopodobniej służące jako narzędzie do oprawy zwierzyny oraz przetwórstwa żywności i przedmiotów pochodzenia roślinnego.

Część druga ekspozycji archeologicznej, dotycząca życia codziennego w pradziejach, prezentowała fragmenty przedmiotów codziennego użytku, używanych w rolnictwie, rzemiośle i łowiectwie, m.in. ceramiki osadowe, a także przęśliki, nożyki oraz ozdoby.

Większość eksponowanych w części trzeciej wystawy zabytków archeologicznych pochodziła ze średniowiecznego cmentarzyska szkieletowego, zlokalizowanego u zbiegu dzisiejszych ulic J. Piłsudskiego i B. Joselewicza. Zabytki tam odnalezione to między innymi: eksponowane na wystawie kabłączki od wiader, kabłączki skroniowe, ozdoby głowy, sprzączki, ciekawe czekany wczesnośredniowieczne z XII i XIII wieku³⁵. Dla pogłębienia obrazu osiedla wczesnośredniowiecznego ekspozycję wzbogacano zabytkami, pochodzącymi z grodziska wczesnośredniowiecznego w Liwie. Kolejne eksponaty stanowiły najwcześniejsze zabytki średniowieczne z obszaru Siedlec, datowane na IX w. – niewielkie ułamki ceramiki użytkowej, pozyskane podczas prac wykopaliskowych, prowadzonych w latach 1973–1974 przez dr. Bogusława Gierlacha oraz Tadeusza Wróblewskiego. Warto zwrócić uwagę, iż w tym samym czasie Gierlach i Wróblewski zainicjowali archeologiczne prace wykopaliskowe w najbliższym otoczeniu – parku oraz pałacu Ogińskich w Siedlcach, podczas których pozyskano ponad dwa ty-

³⁴ A. Martyniuk, *Scenariusz wystawy jubileuszowej. Część archeologiczna*, AMRS, Wystawy krajowe, sygn. MOS – 8530A.

³⁵ U. Welik, *Śladami przeszłości*, „Kurier Siedlecki” z dnia 17.VI.1998, nr 24.

siące zabytków ruchomych w postaci ułamków naczyń glinianych, kafli i dachówek, przedmiotów metalowych, ułamków naczyń szklanych, kości zwierząt i monet³⁶.

Wśród prezentowanych w czwartej części wystawy niewielkiej części pozyskanych w trakcie badań zabytków, liczną grupę stanowiła ceramika nowożytna: relikty zastawy stołowej – fragmenty kielichów i butelek, ceramiki siwej i zdobionej różnokolorową polewą oraz fragmenty kafli piecowych i płytek terakotowych, zdobionych plastycznymi ornamentami roślinnymi i geometrycznymi. Na szczególną uwagę zasługiwał zachowany niemal w całości element okna, datowany na okres XVI–XVII w., tzw. trójkącik szklany, który niegdyś uzupełniał gomółki okienne³⁷. Jednym z ciekawszych znalezisk, eksponowanych w tej części wystawy, był zbiór monet – depozyt srebrnych ortów Zygmunta III Wazy, znaleziony w rejonie ulicy B. Joselewicza w Siedlcach. Inne ciekawe znalezisko stanowiło kilka sztuk szelągów brązowych Jana Kazimierza, pozyskanych podczas prac wykopaliskowych, przeprowadzonych w obrębie pałacu Ogińskich. Szczególne zainteresowanie zwiedzających wzbudzały fragmenty drewnianej rury wodociągowej, będącej częścią osiemnastowiecznej sieci wodociągowej, odkrytej u zbiegu ulic K. Pułaskiego i Floriańskiej w Siedlcach³⁸.

Wreszcie piąta część wystawy miała na celu przybliżenie pradziejowych obrzędów pogrzebowych, stosowanych na obszarze otaczających Siedlce ziem. Pełniejsze poznanie obrządku ciałałpalnego, dominującego na tych terenach w pradziejach, umożliwiały znaleziska archeologiczne, jak: urny pogrzebowe oraz towarzyszące im wyposażenie grobów, m.in. szpile do spinania odzieży, broń, narzędzia, przybory kosmetyczne itp. Doskonałym uzupełnieniem ekspozycji archeologicznej okazała się mapa Siedlec z zaznaczonymi stanowiskami archeologicznymi, zlokalizowanymi w obrębie miasta³⁹.

Ideą przyświecającą inicjatywom wystawienniczym Muzeum Okręgowego w Siedlcach w latach 1975–1997 było ukazanie zabytków archeologicznych, stanowiących świadectwo najdawniejszej, zazwyczaj nieznanej historii Siedlec oraz najbliższego regionu. Działalność wystawiennicza tej placówki w zakresie prezentacji zabytków archeologicznych regionu siedleckiego, dostarczyła wielu cennych informacji, związanych z życiem i kulturą ludności, zamieszkującej niegdyś obszar regionu siedleckiego. Eksponowane bogactwo archeologiczne, obejmujące materialne ślady ludzkiej egzystencji na obszarze regionu siedleckiego, przyczyniło się niewątpliwie do popularyzacji dziedzictwa archeologicznego, utrwalającego poczucie tożsamości kulturowej oraz związek emocjonalny mieszkańców z regionem.

³⁶ B. Gierlach, T. Wróblewski, *Początki Siedlec*, „Siedlce“, Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych, Towarzystwo Miłośników Podlasia, Siedlce 1975, cz. III, s. 34 – 35.

³⁷ Ibidem, s. 35.

³⁸ A. Martyniuk, *Scenariusz...*

³⁹ Ibidem.